

275906

GHEORGHE CERNEA

VOLUNTARUL

TEOFIL MORĂRU

UN EXEMPLU STRĂLUCIT DE FELUL
IN CARE ROMÂNII ARDELENI AU ȘTIUT
SĂ LUPTA PENTRU UNITATEA NOASTRĂ
NAȚIONALĂ 1916 — 1919

BUCUREȘTI
1934

GHEORGHE CERNEA

VOLUNTARUL

TEOFIL MORARU

UN EXEMPLU STRĂLUCIT DE FELUL ÎN CARE,
ROMÂNII ARDELENI, AU ȘTIUT SĂ LUPTÉ
PENTRU UNITATEA NOASTRĂ
NAȚIONALĂ
1916—1919

BIBL. UNIV. CLUJ

0776320. IV. 1934

EXEMPLAR LEGAL

BUCUREȘTI

1934

275906

Toate exemplarele poartă semnătura autorului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Inchin aceste pagini tuturor voluntarilor români din Ardeal și Bănat, cari, în timpul războiului nostru sfânt, au făcut pe câmpurile de bătaie minuni de vitejie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj **AUTORUL**

P R E F A Ț A

Nu e popor în lume, care, de-alungul veacurilor, să fi îndurat atâtea suferințe, ca poporul român.

Istoria neamului nostru e plină de pagini triste, scrise cu sângele a sute de mii de eroi, căzuți în luptele grele cu hoardele barbare ale Hunilor, Ungurilor, Bulgarilor, Tătariilor și mai târziu cu semiluna turcească și cu armatele teutone.

Milioane de români au căzut în robii streine, cari au durat dela 100—1000 ani.

Rușii au asuprit atât de mult Basarabia, încât, dacă unirea ar mai fi întârziat numai 50 de ani, conștiința națională s'ar fi stins cu desăvârșire între Prut și Nistru.

Bucovina, „vesela grădină” a lui Ștefan Cel Mare, era amenințată de austrieci cu rutenizarea completă.

Cetatea românismului, jalnicul Ardeal, începuse și el să simtă loviturile grele date de Ungurii asiatici, cari întrebunțau cele mai sălbatice mijloace pentru a desnaționaliza pe Români. Efectele se vedeau în unele părți din regiunile nordice și părțile săcuiții, unde, mulți Români, începuseră să-și uite limba maternă și unde portul național, dansurile, poeziile și frumoasele doine românești dispăruseră aproape cu desăvârșire. Limba maghiară se cuibărise în familiile intelectualilor Români dela orașe, așa de mult, încât cu durere auzai cum acestea vorbeau în cercurile lor numai în limba lui Arpad.

Rămăseseră necontaminate de microbul maghiarizării județele din centrul și sudul Ardealului, precum și Bănatul mândru. Aradul și o parte din Bihor.

Totuși Ardealul stătea dărz pe poziție și pară loviturile Ungurilor cu mult eroism. În timpul celor o mie de ani de iobăgie. Românii din Transilvania au făcut pentru libertate peste 400 de revoluții!

Muntenia și Moldova, locuite numai de Români, s'au răsboit într'olaltă veacuri de rândul.

Luptele acestea stupide, le-au slăbit în mod simțitor organismul ș'au contribuit, sigur, la întârzierea unirii tuturor Românilor, cel puțin cu un veac.

De luptele fratricide au profitat apoi streinii, cari s'au cuibărit în trupul lor, ca căpușele în pielea oilor. Turcii, Rușii, Bulgarii, dar mai ales Grecii hrăpăreți, au împânzit câmpiile mănoase ale Bărăganului, sugând toată vloga bietului Român. Când cuțitul i-a ajuns la os, l-am văzut pe eroul Tudor Vladimirescu cum a zdrobit cu vitejii săi panduri, cetele de venetici. Trădarea însă, ni l-a răpus și pe el, la fel ca și pe aprigul Mihaiu.

Dar cu revoluția anului 1848, în care regele Munților Apuseni, Avram Iancu, a șters în Ardeal iobăgia și cu unirea Moldovei și Munteniei la 1859, sub Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, încep să se vadă zorii unor zile mai bune și pentru poporul românesc.

De-aici înainte mergem cu pași repezi și siguri spre unirea tuturor Românilor.

Domnia glorioasă și rodnică de peste 40 de ani a regelui Carol I, a consolidat temeinic unirea Țărilor Române dela gurile Dunării, făcând să dispară animozitățile dintre moldoveni și munteni, iar victoriile strălucite dela Plevna, Smârdan și Grivița, au provocat în toate provinciile locuite de Români, un entuziasm indescriptibil, trezind în inimile tuturor, mândria de român.

În anul 1914 izbucnește războiul mondial, care aduce cu sine eliberarea popoarelor de sub stăpânirile streine.

Românii din Ardeal sunt trimiși în număr de peste 600 de mii, să lupte pe câmpiile Serbiei, Galiției, Poloniei Rușești și în munții de piatră ai Tirolului, sub cutele urui drapel care nu era roșu, galben și albastru, să lupte pentru o cauză streină, pentru pajura habsburgică cu două capete, ale cărei ciocuri au sfâșiat, timp de o mie de ani, trupul neamului nostru. Dar conștiința națională era atât de trează în inimile lor, încât de câteori au avut un prilej bun, au aruncat armele ș'au fraternizat cu aliații. Foarte mulți dintre ei au trecut Carpații, așteptând ca România, Patria Mamă, să intre în acțiune, spre a se putea înrola și ei în armata eliberatoare.

În 1916, acest moment, atât de mult așteptat, sosește. Regimentele românești, în sunete de trâmbițe și sub conducerea marelui Rege întregitor de țară, Ferdinand I, trec vijelioase Carpații. Toți Românii ardeleni, cari în momentul mobilizării se găseau în Vechiul Regat, renunță în bloc la supușenia maghiară, și se'nrolează în armata română ca voluntari, luptând cu zecile de mii pe toate câmpurile de bătae, contribuind și ei, alături de frații lor din Regat, la făurirea României Mari, visul de veacuri al tuturor Românilor.

Mai târziu rândurile voluntarilor români ardeleni s'au îngroșat cu alte câteva zeci de mii de viteji, veniți din Rusia,

unde erau ca prizonieri proveniți din armata austro-ungară. La urmă de tot au venit și cei din Italia.

La ridicarea edificiului frumos și puternic al României de azi, pe lângă cei 800 de mii de eroi ai Vechiului Regat, cari au murit cu generozitate pentru desrobirea noastră din robia milenară maghiară, au murit așa dar și câteva zeci de mii de Români ardeleni, ale căror jertfe de sânge, trebuie să le recunoaștem și să le apreciem la justa lor valoare.

Accentuez acest lucru, pentru-că, cu regret auzim și azi, după 15 ani dela unire, cum anumiți „patrioți“ de ocazie afirmă că ardelenii n'au contribuit cu nimic la actul Unirii.

Acestor oameni, mici la suflet, le răspundem: ba da! și Ardealul a contribuit la Unire prin jertfele de sânge ale lui Horia, Cloșca și Crișan, ale vitejilor lui Iancu, ale miilor de intelectuali, cari au înfundat temnițele grele din Cluj, Văcz, Sôpron și Seghedin, pentru ideile lor naționaliste.

Ardealul a contribuit la Unire prin luptele formidabile duse de deputații români în Parlamentul maghiar din Budapesta, cari întotdeauna au ținut trează conștiința națională în popor. Un Iuliu Maniu, un Vaida Voevod, un Teodor Mihali, un Vasile Goldiș, un Ștefan Cicio Pop, un Vasile Lucaci, un Dr. Aurel Vlad și mulți alții, au luptat pentru Unire cel puțin tot atât de mult, cât au luptat marii patrioți ai Vechiului Regat, Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Barbu Delavrancea, Ionel Brătianu și titanul gândirii românești Nicolae Iorga.

Ardealul a contribuit la Unire prin poezii săi. Andreiu Mureșanu, Gheorghe Coșbuc, Ștefan O. Iosif și Octavian Goga, cari prin versurile lor nemuritoare au răspândit în toate provinciile locuite de Români, flacăra vie a iubirii de neam.

Ardealul a contribuit la Unire prin măreața Adunare Națională dela Alba Iulia, ținută la 1 Decembrie 1918, la care peste 200 de mii de Români au votat, într'un cuget și 'ntr'o simțire, unirea fără nici o condiție cu Patria Mamă.

Și în sfârșit, Ardealul a contribuit la Unire cu jertfele de sânge ale vitejilor voluntari, cari cu zecile de mii au alergat să lupte cot la cot cu scumpii lor frați din Vechiul Regat.

Noi ardelenii recunoaștem jertfele imense ale acestui Vechiu Regat în realizarea idealului nostru național. Recunoaștem și aceia că ele au fost de multe ori mai mari ca ale noastre și fără de ele sigur că nu s'ar fi putut face Unirea. Dar să n'țelegă și acei „patrioți“ — cari vorbesc cu prea multă ușurință în chestiunea meritelor pentru unire, — că nici Ardealul românesc n'a stat cu mâinile în sân.

În concluzie deci, putem afirma că România Mare n'a

căzut din senin, după cum susțin unii naivi, ci ea e rezultatul luptelor de veacuri, duse de Românii de pretutindeni.

Unirea a făcut-o soldatul român dela Mărășești și Tisa și a consfințit-o Adunarea Națională dela Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 și conferința de pace dela Paris. Iar tratatul dela Trianon e lespedeaa, care a'ngropat pe veci împărăția Austro-Ungară.

Această unire nu o va putea desface nici o putere drăcească din lume, oricât de mult ar agita Bethlen, Gömbös, Mussolini și Hitler, steagul revizionismului. Tânărul și viteazul nostru Rege, Carol II, e o deplină garanție că România va ști, în orice moment, să-și apere integritatea sa teritorială.

În momentul în care cineva se va atinge de granițele țării noastre, toate animositățile dintre noi, toate certurile politice vor dispărea ca fumul în vânt și cu toții vom alerga să ne apărăm pământul strămoșesc.

Așa să știe dușmanii noștri de ieri, de azi și de mâine, că pentru România Mare vom muri până la unul!

* * *

Pentru a ilustra vitejia românească și felul în care voluntarii români ardeleni au luptat pentru unire, voi arăta în paginile ce urmează, faptele pline de eroism ale voluntarului Teofil Moraru, țaran din comuna Bunești (Bundorf), județul Târnava Mare.

Pe pieptul său strălucesc cele mai înalte decorațiuni române și franceze. Ele sunt mărturie vie de curajul și iscusința cu care acest român ardelen a știut să lupte pentru desrobirea Ardealului de sub jugul maghiar.

A luptat în Munții Carpați și la Verdun, plin de avânt, fanatic, punându-și de nenumărate ori viața în primejdie. A luptat, a suferit, dar a invins! Prin faptele lui eroice, vorbesc faptele unui întreg popor, chemat la o nouă viață.

Fie ca cele ce voi arăta în paginile ce urmează să constituie un exemplu viu și un indemn puternic pentru generația tânără de azi, care, în caz de primejdie, să apere și ea cu aceeași vitejie, ca și generația războiului, pământul sfânt al Patriei întregite!

Aduc și cu acest prilej, întregul meu prinoc de recunoștință d-lui prof. univ. Gh. Gh. Mironescu, fost Președinte al Consiliului de Miniștrii, pentru prețiosul sprijin material ce mi l-a dat, de-atâtea ori și cu atâta generozitate, în activitatea mea literară și culturală de până azi. Fără sprijinul Domniei Sale aceste pagini nu ar fi putut să vadă lumina tiparului. Îi datorez deci, pios omagiu și profund respect.

Deasemenea aduc viile mele mulțumiri d-lui Ștefan Iosif, avocat, șeful Contenciosului Casei de Economii și Cecuri Postale din București, pentru sprijinul material ce mi l-a dat la tipărirea acestei cărți.

GHEORGHE CERNEA

București, la 1 Ianuarie 1934.

INTRODUCERE

În partea estică a județului Târnava Mare, pe șoseaua națională dintre Brașov—Sighișoara, la o depărtare de 15 km. de orașelul Rupea—Cohalm, sediul plasei cu acelaș nume, se află comuna *Bunești (Bundorf)* întemeiată în veacul al 13-lea. Locuitorii ei sunt jumătate Români ortodoksi și jumătate Sași. Cel dintâi Român s'a așezat în Bunești pela 1680.

Sub jugul maghiar, Românii din această localitate au îndurat multe persecuții. În revoluția anului 1848, la glasul de arhanghel al lui Avram Iancu, ei și-au trimes ca delegați la Adunarea Națională dela Blaj din 3/15 Maiu, pe plugarii *Ilie Chelemen* și *Savu Stanciu* și pe preotul *Nicolae Vătășan*, un adevărat martir al cauzei noastre naționale. Întreaga ființă a acestui brav preot, eră străbătută de cel mai desăvârșit patriotism, încât, în anul în care Cuza a fost ales Domnitor peste Principatele Române, el serie în „Cronica“ bisericească următoarele cuvinte:

„În anul 1859 s'au încoronat craiul Cuza în Țara Românească și Moldova. Domnul să-l trăiască în mulți ani“.

La luptele dela *Căpeți*, în apropiere de Brașov, unde Românii în 1848 au bătut cumplit pe Unguri, au participat aproape toți bundorfenii, între cari *Gheorghe Moise*, *Lazăr Curta* și *Ilie Curta*, tatăl preotului Curta.

La Adunarea Națională dela Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, au participat ca delegați ai acestei comune, *Ioan Moise* (75) și *Andrei Pălășan* (81 B.).

Comuna Bunești a dat neamului nostru o mulțime de intelectuali și meseriași, cu cari ne putem mândri. Dintre ei amintesc pe câțiva: d. *Dr. Eugen Curta*, colonel medic la Spitalul Militar din Tg.-Mureș, d. *Olimpiu Curta*, maior, comandantul Școalei de Subofițeri dela Dadilov, Ilfov; d. *Dr. Romulus Curta*, avocat în Agnita (Târnava Mare), toți trei fiii venerabilului preot Ioan Curta; d. *Dr. Ioan Lupu*, medic în Brașov; d. *Dr. Dumitru Hohoiu*, medic în Timișoara; d. *Cornel Curta*, șef de serviciu la Min. de Finanțe, București; d. *Nicolae Moise*, șef de birou la Min. de Finanțe, București; d-șoara

Elisabeta Moise, funcționară la Casa de Economii și Cecuri Postale, București; d. *Nicolae Lupu*, avocat în București; d. *Dr. Aurel Lupu*, medic veterinar în București; d-șoara *Eugenia Lupu*, absolventă a Facultății de Științe Naturale din București; d. *Nicolae Moise*, notar în comuna Archita jud. Târnava Mare și alții. Meritul prim îi revine vrednicului preot *Ioan Curta*, care păstorește comuna din 1878 și sub a cărui conducere înțeleaptă s'a ridicat la 1878-79 școala confesională, azi școala de stat. Această școală, sub jugul ungurese, a luptat cu eroism împotriva legilor draconice de maghiarizare ale contelui *Aponyi*. Tot sub conducerea preotului *Curta*, s'a renovat biserica, podoaba cea mai mare a acestui sat.

Venind războiul mondial, Românii din Bunești sunt duși pe front, să lupte pentru împărăția Austro-Ungară. 14 dintre ei nu s'au mai reîntors. Trupurile lor zac pe câmpiile Galiției ș'ale Rusiei, departe de Ardealul lor drag, pe care cu toții l-au dorit unit cu Patria Mamă. Pe când ei mureau în luptele grele cu Rușii, cei de-acasă erau persecutați, bătuti și aruncați în închisorile ungurești, pentru motivul că și-au manifestat bucuria, atunci când armatele biruitoare ale Vechiului Regat și-au făcut apariția și în Bunești.

Astfel *Andrei Dumbravă*, după retragerea armatei române în 1916, e dus de Unguri la carierele de piatră dela *Răcașul de Jos* (Târnava Mare), condamnat să lucre 6 luni și jumătate în mod absolut gratuit, îndurând cele mai mari mizerii. A fost părât de Sașii din comună, pentru că în calitate de primar a rechiziționat dela aceștia, ovăs, pentru trupele române.

Nicolae Viscrean, fost voluntar în armata română, căzând prizonier la Unguri și părât tot de Sașii din Bunești că e transilvănean, e condamnat de Consiliul de Războiu la 14 ani muncă silnică. E dus la Cluj și aruncat în închisoare, unde stă un an și jumătate. E salvat de revoluția națională din 1918.

Vida Hampi, deși era invalid de războiu al armatei ungare, totuși e dus de Unguri la Cluj și aruncat în închisoare, unde stă mai bine de un an, pentru că a informat ostașii români că în curtea preotului săsese s'ar afla un car bun, pentru a transporta cu el niște munițiuni. La Cluj e bătut în mod îngrozitor, încât, după-cc se reîntoarce în sat, cade la pat un an și jumătate. Nici azi nu e pe deplin sănătos.

Ioan Vasil a'ndurat 1 an și 6 luni temniță grea la Cluj și Șopron, părât de Sași că a dat armatei române informațiuni. În închisorile ungurești a fost supus unui regim barbar. Bătut, sărmanul, de multe ori până la sânge și înfometat, după-cc se reîntoarce în sat mai trăiește câteva luni și moare.

Iată ce fel de libertăți am avut noi Românii sub jugul maghiar!

Astfel de cazuri au fost cu miile. Ungurii turanici și-au făcut un adevărat sistem din persecuțiile împotriva Românilor, cu scopul final de-a extermina cu desăvârșire bravul popor de origine latină.

Noi însă am reacționat! În războiul cel mare pentru eliberarea popoarelor, am pus mâinile pe arme ș'am doborât la pământ hidra cu 12 capete. Ne-am eliberat din robiile streine și ne-am unit pe veci în hotarele mândre ale României Mari.

Românii ardeleni au luptat pentru realizarea unității noastre naționale cu mult eroism.

Faptele vitejești de pe câmpurile de luptă ale voluntarului **Teofil Moraru**, din Bunești, personifică perfect de bine suferințele de veacuri ale poporului român din cetatea Ardealului și luptele mari și dârze pe cari acesta le-a dus împotriva opresiunii maghiare.

Alătura de Moraru au mai luptat ca voluntari în armata română încă alți 19 Români din Bunești. Iată numele lor: *Nicolae Muntean* a lui Todică (mort pe front), *Ioan Suciu* (mort pe front), *Ioan Pălășan* (Nuțu Crăstii, 162, mort pe front), *Nicolae Suciu* (mort pe front), *Ioan Cosmin* (Nonu lui Zahie), *Petru Moise* (mort după războiul la București), *Zaharie Albu* (rănit grav la brațul stâng), *Nicolae Moise*, notar în com. Archita; *Nicolae Pălășan* (Mocănel), *Gheorghe Baci*, *Nicolae Viscrean*, *Teodor Dracea*, *Nicolae Suciu* (Ghițoi) *Gheorghe Albu*, *Andrieu Pălășan*, *Ioan Șolcă*, *Nicolae Moise* (al Beienii) și frații *Nicolae* și *Ioan Stanciu*. Toți au luptat vitejește pentru făurirea României de azi.

Precum vedem comuna Bunești e un cuib de eroi, care face cinste neamului românesc. Fiii săi, atât în revoluția lui Iancu din 1848, cât și în războiul mondial, au luptat cu armele în mâini pentru unitatea noastră națională.

Jertfele lor sfinte, vor trăi pe veci în amintirea generațiilor viitoare.

VOLUNTARUL TEOFIL MORARU

Teofil Moraru s'a născut în comuna *Bunești* (Bundorf) jud. Târnava Mare, în ziua de 12 Maiu 1881, din părinții plugari *Dumitru Moraru* (mort în Bunești în anul 1892, în etate de 36 ani) și *Maria N. Călbureanu* (moartă în anul 1933 în etate de 74 ani, în comuna Dacia-Ștena, la fiul ei din prima căsătorie, Ioan Călbureanu).

Clasele primare le învață la școala confesională ortodoxă din sat, având de învățători pe părintele *Ioan Curta* și *Ioan Pălășan*.

La etatea de 11 ani, Moraru rămâne orfan de tată.

În 1896, având numai 15 ani, pleacă la București, unde, timp de șase ani, face diferite servicii pela case particulare, între cari și la casa d-lui *Ioan Bianu*, fostul președinte al Academiei Române.

În 1902 se reîntoarce în Transilvania, pentru a-și face la Brașov stagiul militar, în regimentul 2 infanterie austro-ungar.

După câteva luni pleacă iar „în țară“, la București și intră în servicii la Academia Română, unde stă 3 ani (1903—1906).

În 1909 se angajează ca logofăt la fabrica de cărămidă „Tonolla“.

În 1914, izbucnind războiul mondial pentru eliberarea popoarelor, Teofil Moraru se decide să renunțe la supușenia maghiară, pentru-ca, în ziua cea sfântă a intrării României în acțiune, să lupte și el cu armele pentru desrobirea Ardealului de sub jugul maghiar. E ferm convins că această zi va sosi cât de curând.

În epoca neutralității, Moraru, participă la marile demonstrațiuni naționaliste, organizate de patrioții Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Barbu Delavrancea, Goga, Lucaciu și alții.

În 1916 se căsătorește la București cu *Maria Doda*, originară din comuna *Șeica Mare*, jud. Târnava Mare.

Cu el, la fabrica „Tonolla“, mai lucrau și alți Români

ardeleni. Pornește printre aceștia o vie propagandă spre a-i determina să renunțe și ei la cetățenia maghiară.

În ziua de 14 August 1916 — zi memorabilă, care va rămâne scrisă cu litere de aur în istoria neamului nostru — România intră în războiu, alături de marii săi aliați, pentru a-și desrobi frații.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Teofil Moraru, ca militar în Reg. 2 Inf. Brașov
(1902)*

Teofil Moraru, plin de entuziasm, se înscrie ca voluntar în armata română și e repartizat în reg. 80 inf. București, împreună cu alți 17 muncitori ardeleni dela „Tonolla”, printre cari erau și *Gheorghe Foale*, din Sănmiclăușul Mare (Bănat), *Ioan Lăpădatu*, din Roadăș (Târnava Mare) și *Ioan Voicu*.

La acest regiment mai e repartizat și consăteanul său *Petru Moise*, camerist la „Banca de Scont”, mort după războiu la București.

Plini de avânt, pornesc cu toții să lupte și să moară pentru drapelul românesc, roșu, galben și albastru.

Moraru își lasă soția la București și pleacă pe front.

**

În luna Octombrie 1916, ajunge în regiunea Oituzului, unde regimentul său, format în majoritate din voluntari ardeleni, dă lupte crâncene cu regimentul unguresc 82 infanterie, pe care-l decimează. Românii ocupă, cu acest prilej muntele Cernica.

O festă jucată Ungurilor.

Într-o seară, Moraru pleacă cu mai multe bidoane de-ale camarazilor săi la un isvor, s'aducă apă. Isvorul era între frontul românesc și cel unguresc, încât, cel care se încumeta să meargă după apă, își periclita viața, sau risca să fie prins de inamic.

Pe când Moraru își umplea bidoanele cu apă, se pomește în spate cu un plutonier ungar, care-l ordonă să-l urmeze. În acel moment mai sar din ascunzișuri 5—6 Unguri.

Moraru, văzând că se află într-o situație critică și nevoind cu nici un preț să cadă prizonier în mâinile dușmanilor, repede se decide să le joace acestora o festă. Le arată greșit un dâmb și le spune că după el se află și camarazii săi, pe care de-asemenea tar l'imbinesă și i face prizonieri.

Ungurii, luând vorbele lui Moraru drept adevăr, îl leagă pe acesta de un copac, cu un șnur și-l lasă singur. Pleacă apoi să prindă și pe ceilalți „valahi”.

Rămas singur, Moraru își încordează brațele-i puternice și face șnurul praf. Aleargă repede la tovarășii săi, cari îl așteptau cu bidoanele. Le istorisește pățania și se reintoarce împreună cu ei, la locul în care a fost legat. Se pun cu toții la pândă, sub comanda caporalului *Roșca* și așteaptă pe Unguri. Aceștia în curând își fac apariția. Nu mică le-a fost mirarea, când s'au văzut înconjurați de Moraru și de ai săi. Idata și-au dat seama de cursa în care au căzut. Cu toții sunt dezarmați și făcuți, deastădată ei, prizonieri.

Iată cum a știut Moraru să iasă din situația critică în care căzuse! Pentru acest fapt superiorii săi îl avansează la gradul de caporal.

Eroismul lui Moraru pe muntele Șaua Popii.

După puțin timp, Teofil Moraru ia parte la luptele date în jurul localităților *Hârja* și *Poiana Sărată*, de lângă muntele *Șaua Popii*.

Într-una din zile, în timpul luptelor date pe acest munte, se observă că în fața trupei românești se află o companie de Ruși, din care soldații strigă: „Nu trageți! Aici compania *V de Ruși!*”

Cazul acesta fiind suspect, comandantul companiei, loc. *Dumitrescu*, imediat dă ordin ca să se trimeată un soldat spre a cerceta dacă în adevăr în fața lor s'ar afla Ruși.

Teofil Moraru, a cărui inimă clocotea de ură împotriva dușmanului cotropitor, văzând că nimeni dintr'ai săi nu se prezintă pentru această misiune, se hotărăște să plece el singur. Plin de curaj, trece fără teamă peste toate obstacolele ce-i stau în cale. Se strecoară, ca o pisică, printre rețelele de sârmă, sare sprinten peste șanțuri și tiptil, tiptil, ajunge până în apropierea preinșilor Ruși și află cu surprindere că aceștia nu sunt Ruși ci Bavarezi sadea, cari fac exerciții de modul cum trebuia să 'nșele pe Români, cu niște căciuli și mantale căzăcești.

Teofil Moraru, cu ochii săi ageri de vultur, mai observă că Nemții prin această cursă voiau să țină pe Români în loc, până ce o altă parte a armatei germane, care s'apropia cu pași repezi, avea să-i înconjoare.

Moraru, fără a se intimida, păstrându-și tot timpul sângele rece, se retrage cu multă prudență spre tranșeele românești. La un moment dat, Nemții îl obsearvă și-l urmăresc cu focuri de armă. Dar viteazul nostru voluntar, ajunge cu bine între ai săi și raportează îndată locotenentului *Dumitrescu*, asupra celor descoperite.

Acesta, văzând situația critică în care se află mica unitate românească, dă ordin de retragere urgentă.

În acel moment, voluntarul Moraru, cu un curaj nemai-pomenit, sfidând moartea în față, se hotărăște să reziste Nemților. Adresează un călduros apel camarazilor săi. Nouă inși se desprind din șiruri și jură solemn că vor muri cu toții, până la unul, spre a-și putea salva comandantul, care în fruntea companiei trebuia să se retragă.

Moraru și bravii săi camarazi, printre cari se aflau și *Miron Pandrea* din Roadăș (Târnavă Mare), *Petru Moise* din Bunești, *Pavel Hâisan* și *Ioan Voicu*, iau poziție de apărare, la dreapta, împotriva inamicului și deschid asupra lui un foc viu de arme. Nemții s'apropie văzând cu ochii, dar cei zece viteji români doboară, pe mulți dintre ei, la pământ. Lupta aceasta defensivă continuă astfel, până ce loc. *Dumitrescu* cu ostașii săi, reușește să se retragă cu bine în altă poziție. Fără eroismul lui Moraru, cu siguranță că această unitate ar fi fost complet distrusă, fapt care ar fi avut repercursiuni rele și asupra altor unități românești.

La un moment dat Nemții înconjoară micul detașament de Români. Dar Moraru, cu spiritul său ingenios și deastădată le trage mândrilor teutoni o păcăleală. El strigă din toate puterile, pentru a fi auzit de Nemți: „*Companie sus și după mine marș!*” (deși erau numai zece) și se 'ndreaptă fulgerător pe-o coastă la vale, urmărit de granatele inamicului.

La o depărtare de vre-o sută de metri, ajung într'un pârâu. Nemții crezând că în acest pârâu se găsesc trupe multe românești, concentrează în jurul lui toate unitățile lor și deschid în același timp, un puternic foc de arme și mitraliere.

Moraru, urmat de șoimii săi, se strecoară pe pârâu la deal, scăpând teafăr și din această situație primejdioasă. Inoptând, rătăcește drumul. Intr'un târziu ajunge, fără să știe, în pozițiile ocupate de unități de-ale reg. 13 lași. În zorii zilei comunică comandantului acestor unități situația în care se găsesc Nemții și pleacă mai departe spre unitatea sa.

Intre localitățile *Ferăstrău* și *Grozești* din jud. Bacău, își găsește compania. Camarazii săi, cari îl credeau pierdut, îl primesc cu multă bucurie, iar loc. Dumitrescu îi aduce vii mulțumiri și laude bine meritate, pentru prețioasele sale servicii aduse armatei române și-l avansează la gradul de sergent. (Decembrie 1916).

Pentru faptele pline de eroism, arătate mai sus, marele rege întregitor de țară Ferdinand I, voind să dea tuturor ostașilor țării un exemplu strălucit de vitejie, în ziua de 13 Ianuarie 1917, îi conferă eroului luptător Teofil Moraru, cea mai înaltă decorațiune de războiu, ce se acordă gradelor inferioare: „*Virtutea Militară de războiu cl. I^a*”.

Iată copia Brevetului Nr. 602:

„FERDINAND I,

„*Prin grația lui Dumnezeu și voința națională,*

„REGE AL ROMÂNIEI,

La toți de față și viitori sănătate!

„*Dorind a răsplăti meritele soldatului Moraru Teofil, din Regimentul 80 Infanterie, pentru vitejia și credința cu care a executat un ordin pe câmpul de luptă. Fiind trimis pentru a controla dacă este adevărat că o parte din soldații inamici sunt îmbrăcați în haine rusești, a trecut fără teamă peste adăposturi și rețele de sârmă, s'a strecurat până aproape de inamic și a recunoscut pe Bavarezi în spatele celor îmbrăcați în haine rusești. S'a reîntors urmărit de focurile lor și raportând, a adus Comandamentului un mare serviciu.*

„*Noi îi conferim „Medalia Virtutea Militară de războiu clasa I-a”.*

„*Drept care îi dăm acest brevet subscris de Noi și investit cu regescul Nostru sigiliu.*

„*Dat în Marele Nostru C. G. la 13 Ianuarie 1917.*

(L.S.) FERDINAND

(L.S.) *Ministru de Război*

(S.S.) *G-ral de corp de Armată*

VAITOIANU

Decorarea propriu zisă a lui Moraru, cu această înaltă însignă de războiu, a avut loc după unire. În una din paginile următoare voi arăta modul în care a decurs ceremonia decorării acestui mare voluntar ardelean, ale cărui fapte de vitejie ne evocă în minte eroismul legendar al Dacilor.

Rănit și căzut în prinsoare.

Din județul Bacău, Moraru pleacă cu batalionul pe *Valea Cașinului*, la *Sticlărie*. Aici se dau lupte crâncene cu Ungurii, a căror înaintare e respinsă și ținută pe loc în mod definitiv. În aceste lupte, Moraru e rănit la cap și adus la primul post de ajutor. E pansat și pus sub îngrijire vr'o 4 zile, refuzând să meargă la spital, pentru a se putea astfel întoarce mai repede între camarazii săi iubiți. Se întoarce deci pe front. După două zile batalionul său e înlocuit de Ruși și retras în comuna *Bucium* jud. Bacău, pentru refacere. Primind întăriri, pleacă din nou pe front, pe muntele *Poiana Uzului*, în apropierea comunei *Pralea-Bacău*.

Către sfârșitul lunii Decembrie 1916, la *Pralea* se dau lupte crâncene cu *Bavarezii*, a căror înaintare, deasemenea e oprită. Într'o noapte *Teofil Moraru* pleacă cu un pluton de soldați, condus de sub-loc. *Faion*, în recunoaștere pentru a descoperi, pe de o parte pozițiile dușmanului, iar pe de alta de-a face legătura cu alte unități românești. Deoarece înaintaseră prea mult, la un moment dat se văd înconjurați de forțe superioare de *Nemți*. Orice rezistență era de prisos. Sunt dezarmați și făcuți cu toții prizonieri.

Pentru *Moraru* începe acum o nouă viață plină de mizerii și de umilinți.

E dus la *Putna*, împreună cu camarazii săi. Aici îl frământă ideea de-a fugi din prinsoare. În prima noapte își pune planul în aplicare. După-ce se aprovizionează cu câteva alimente, neobservat de nimeni, fuge din lagăr. Necunoscând însă pozițiile, se rătăcește. E întâlnit pe drum de un detașament de *Nemți*, ce venea dinspre *Focșani* și prins din nou. E dus iarăși la *Putna* unde se întâlnește cu ceilalți camarazi. Sunt porniți cu toții spre *Ardeal*. Trec prin pasul *Brețcu*, apoi prin orașelul *Târgul Săcuiesc*, prin *Sf. Gheorghe*, și ajung la *Brașov*, unde sunt internați în lagărul de prizonieri din *Cazarma Galbenă* (Ianuarie 1917).

În timpul călătoriei spre *Brașov*, *Moraru* cu ai săi se hotărăște să-și schimbe fiecare dintre ei numele pentru a nu fi descoperiți de *Unguri*, cari urmăreau cu multă strășnicie și ură pe *Românii ardeleni*, voluntari în armata românească. Mulți dintre acești patrioți au fost executați de *Ungurii șovinisti*.

Deci pentru a nu fi descoperit, *Moraru* și-a dat numele

de Luca Ionescu din comuna Colceag jud. Ialomița. Ceilalți deasemenea și-au dat câte un alt nume. Cu aceste nume false, ei au putut deruta mult timp autoritățile maghiare, cari informate fiind de către Evreii din unitatea lui Moraru, i-au

*Teofil Moraru, în lagărul de prizonieri
din Brașov (1917)*

pus sub urmărire. Incercările lor le-au fost însă zadarnice. Nici un voluntar n'a fost descoperit!

În lagărul de prizonieri din Brașov, Moraru, cunoscând bine tâmplăria — pe care o 'nvățase singur ca amator, încă din tinerețe — cere să fie repartizat la atelierul de tâmplărie,

pentru a face sicrie, ca astfel sărmanii prizonieri români, cari, din cauza multor mizerii mureau zilnic cu grămada, să nu mai fie aruncați în groapă ca păgânii, fără sicrie. Fapta aceasta creștinească și românească a lui Teofil Moraru e impresionantă. Ea constituie un alt motiv pentru care faptele sale de vitejie trebuiesc preamărite și popularizate, spre a servi de pildă vie generației tinere de azi, care poate mâine va fi chemată sub arme pentru apărarea patrimoniului nostru național.

Moraru lucrează la acest atelier până în luna Martie 1917. Dorul de a lupta până la isbânda finală pentru România, cotropită de atâtea lifte, era atât de mare în inima lui, încât într-o bună zi dispare din lagăr și pornește spre București. Drumul îl face pe jos. Luptă cu multe greutateți, îndură foame, dar toate le suportă cu resemnare și curaj. După multe și variate peripeții ajunge la Predeal.

In închisorile ungurești.

Nemaiștiindu-se orienta prin văi și păduri, iese la șoseaua națională. Dar din nou îl paște nenorocul. E prins de o patrule de jandarmi, care-l leagă și-l trimet sub escortă în lagărul de prizonieri din Brașov, de unde evadase. Deastădată e recunoscut de șefii lagărului și de consăteanul său sas, *Michel Gross*, care făcea de santinelă în acest lagăr.

Moraru e arestat și pus sub aspră supraveghere. Autoritățile ungurești, pentru a se convinge și mai mult de adevăr, iau într-o zi dispozițiunea ca doi jandarmi să-l excorteze la Bunești. Sosit în gara Brașov, unde jandarmii urmau să scoată foile de drum, Moraru îi întreabă în ce loc vor să-l ducă? Aceștia îi desvăluiesc toate dispozițiile primite dela șefii lor. Văzând că nu mai are nici o scăpare și nevoind să-i cauzeze mamei sale dragi, marea durere de-al vedea în lanțuri, bravul nostru erou le spune că ceiace vor să afle în sat, pot afla pe loc dela el. Întrebat de jandarmi de ce n'a declarat autorităților că e din comuna Bunești, Moraru le răspunde că pentru simplul motiv că până'n acel moment n'a fost întrebat de nimeni. Jandarmii restituiesc foile de drum și 'n loc să plece cu trenul la Bunești, se 'ndreaptă cu Moraru la Curtea Marțială, unde plini de bucurie îl dau în primire celor deacolo, spunându-le: „*Még egy madarat fogtunk!*“ (Am mai prins o pasăre!) L-i se răspunde: „*Hazzátok esak ide. Elbá-nunk mi az ő tollaival!*“ (Aduceți-o numai aicea. O să vedem noi de penele ei!)

Pentru bravul nostru voluntar, de-aici înainte încep adevăratele chinuri fizice și morale!

Dus la Curtea Marțială, e aruncat în închisoare într-o celulă întunecoasă. Aici stă o lună de zile, luându-i-se de

mai multe ori interogatorul. Intrebat de ce nu s'a prezentat în 1914 la Reg. 2 din Braşov, răspunde că din cauză că încă cu mulţi ani în urmă, a fost recunoscut de cetăţean român. E cercetat apoi asupra motivului care l-a determinat să-şi schimbe numele de Moraru în acela de Ionescu. Tuturor le răspunde că cu numele de Ionescu a fost recunoscut de cetăţean român. E 'ntrebat că de ce a venit cu armele asupra lor? Moraru şi deastădată le răspunde logic că a trebuit să-şi facă datoria faţă de Patria lui, precum şi Ungurii ş'o fac faţă de a lor.

Curtea Marţială din Braşov începe apoi ample cercetări pentru a se convinge dacă afirmaţiunile lui Moraru sunt adevărate. Intrebat dacă are vr'un act justificativ, acesta le răspunde că toate actele avute asupra să, i-au fost confiscate în momentul în care a căzut prizonier. Intr'o zi i se cere martori, cari să confirme dacă într'adevăr e cetăţean român. Moraru, care în acel moment stătea cu ochii aţintiţi asupra unui pachet învelit într'un ziar românesc, pe care citeşte fulgerător de repede rândurile: „*La moartea lui Titu Maiorescu au participat mai mulţi ofiţeri austrieci şi germani*“, le răspunde judecătorilor militari că Titu Maiorescu ştie despre încetăţenirea sa. Il pune deci pe acesta martor, căci ştia că marele bărbat de stat nu va putea fi niçiodată întrebat despre așa ceva. Ii cere alţi martori. Moraru se scuză cu aceia că toţi cei pe cari ar mai putea să-i puie martori, sunt plecaţi pe diferite fronturi şi deci nu le cunoaşte adresele.

Curtea Marţială văzând intransigenţa acestui român dintr'o bucată, ordonă ca el să fie din nou încarcerat. Dându-se de adresa soţiei sale, se fac cercetări şi la Bucureşti. Maria Moraru e chemată la Comandamentul German, unde e supusă unor minuţioase cercetări. Pentru a nu da vr'un răspuns nepotrivit, care să agraveze situaţia soţului ei, aceasta ia pe „nu“ în braţe. Siguranţa germană face cercetări şi la casa lui Titu Maiorescu din Str. Mercur 1, unde află că ilustrul profesor e mort. Firul cercetărilor asupra lui Moraru sunt deci întrerupte.

După 15 zile, Curtea Marţială din Braşov constatând că Moraru avea o oareşicare vechime în România, decide să strămute procesul acestuia la Tribunalul civil din oraşul săcuiesc *Odorheiu*, care să continue cercetările până la complecta elucidare a acestui caz.

În luna Iunie 1917, eroul nostru e dus deci în lanţuri grele şi sub excortă, la Odorheiu.

La câteva zile e adusă dela Buneşti şi mama lui Moraru, care a rămas profund îndurerată, când şi-a revăzut copilul după atâţia ani, legat în lanţuri. E supusă şi ea unui lung interogator. Declară că fiul ei a plecat în Ţară de copil tânăr, de unde i-a trimes adeseori bani, cu cari şi-a

creşcut ceilalți copii. Aceste declarațiuni ușurează într'u câtva situația voluntarului Moraru. Cu toate acestea Tribunalul din Odorheiu îl condamnă la 14 ani temniță grea.

Moraru face recurs. E dus la Cluj. În prima zi e supus și aici unui lung și obositor interogator. Revoltat de atâtea șicane protestează, spunând că tot ceiace a avut de declarat, a declarat în fața Tribunalului din Brașov și Odorheiu. Susține cu tărie că e nevinovat și cere Tribunalului să-l achite. Ungurii înfuriați ordonă ca Moraru să fie băgat într'o pivniță întunecoasă. Aici îl țin 24 de ore, umilindu-l și bătându-și joc de el în fel și chip. I se dă bunăoară o bucată de pâine, presărată cu sare și cu paprică usturătoare. Fiind extrem de flămând și nevăzând din cauza întunericului începe să mănânce. Dar în curând e cuprins de-o usturime îngrozitoare. În acest timp santinelele dela ușă râdeau și se delectau pe socoteala suferințelor sale. Moraru crezând că pâinea e otrăvită, începe să țipe și să facă sgomot, încât atrage atențiunea „*beschliserului*“ (supraveghetorului), care coboară în grabă în pivniță să vadă ce s'a întâmplat. Moraru îi istorisește batjocura ce-au făcut-o cu el soldații, și-l roagă să-i dea puțină apă, căci nu mai poate suporta arsurile din gură. Supraveghetorul — om de treabă căci nu era Ungur, — îndată dispune să i se aducă o gamelă plină cu apă, pe care Moraru o golește ca pe-un pahar.

A doua zi Ungurii îl întrebă pe bravul nostru voluntar, dacă i-a venit mintea la cap? Aceștia primesc însă răspunsul usturător, că la 'ntuneric omul nu se poate lumina.

După două zile de hărțuiri și chinuri, justiția maghiară decide ca Moraru să fie trimis la Reg. 2 Inf. din Praga, pentru a-și justifica motivul pentru care nu s'a prezentat în 1914 la acest regiment. E legat în lanțuri grele și împreună cu dosarul întregii afaceri, e pornit, sub paza a doi jandarmi, spre Praga.

Sosese în Budapesta în Gara de Est. Moraru era într'un hal fără de hal. Măinile îi erau complet amorțite, din cauza durerilor mari, provocate de lanțurile blestemate. Spre norocul său, e văzut de un sub-lt. român *Ioan Bozocca*, originar din comuna Cristian jud. Brașov, care deasemenea mergea la Reg. 2 inf. din Praga.

Cuprins de milă, acest ofițer se interesează de soarta lui Moraru, care cu lacrămile în ochi îi istorisește toate torturile la cari a fost supus de Unguri. Impresionat și revoltat împotriva acestor barbarii și împotriva modului de-a se trimete un prizonier în lanțuri sute de kilometrii, ofițerul Bozocca — trimis parcă de Dumnezeu — reclamă cazul șefului gării, care fiind ofițer superior, ordonă celor doi jandarmi cari îl excoartau pe Moraru, ca acesta să fie imediat eliberat de lanțuri. Cu toată opoziția unuia din jandarmi, Moraru e

deslegat de mâini. Șeful gării mai dă ordin să i se aducă acestuia ceva de-ale mâncării. Moraru însă nu-și putea mișca mâinile. El lua de pe masă bucățelele de pâine, cu gura. Șeful gării revoltat și el de barbaria comisă de Ungurii șoviniști, față de un prizonier, ia dispoziția ca Moraru să fie exortat la Praga de sub-lt. Bozocea împreună cu un jandarm. Natural că de-astădată mâinile lui Moraru n'au mai fost puse în lanțuri.

Drumul la Praga îl fac prin Viena. În capitala Austriei se opresc 24 de ore. Bravul ofițer Bozocea îngrijește de Moraru ca un adevărat părinte. Îi face fricțiuni la mâini și-l servește singur cu mâncări calde.

Ajuns la Praga, Moraru e predat în seama Reg. 2 Inf., care-l trimete în judecata Justiției Militare din acest oraș. Judecătorii fiind în majoritate Cehi, timp de 4 luni, tot amână procesul. În tot acest timp, bravul nostru voluntar e ținut într'o celulă dela închisoarea militară. După patru luni, Justiția Militară decide ca Moraru — în cazul când acesta va face o declarație de supunere față de Statul maghiar — să fie predat Reg. 2 Inf. care va dispune de el până la terminarea războiului, rămânând ca după războiu să se facă completă lumină în această chestiune. Interpret în acest proces, care a durat atâta timp, a fost maiorul român *Runcanu*, originar din Bucovina, care cunoștea bine limba cehă. Maiorul Runcanu, sfătuiește pe Moraru între patru ochi, ca acesta să primească soluția dată de judecătorii cehi, căci altfel va fi dus la Viena, unde nu va găsi atmosfera binevoitoare pe care a găsit-o în Capitala Cehilor și unde apărător din oficiu nu va mai avea pe un Ceh înflăcărat, ca cel pe care l-a avut în acest proces. Maiorul Runcanu îi mai spune lui Moraru că în cazul când el primește soluția de-a fi predat regimentului, va fi trimis pe front, unde ca Român va ști ce trebuie să facă.

Moraru, convingându-se de bunăvoința Cehilor și de sinceritatea maiorului Runcanu, ale căror inimi calde le-a simțit de-atâtea ori în timpul procesului, se hotărăște să facă declarația cerută, fiind predat apoi în seama Reg. 2 Inf., care avea să dispună de el cum va voi. Aici Moraru lapadă uniforma românească — sufletul de român însă nu — și se îmbracă cu uniforma regimentului austro-ungar.

Cele 7 luni de peregrinări prin celulele maghiare, în cari a fost atât de mult batjocorit și asuprit, n'au slăbit câtuși de puțin voința oțelită a acestui erou. Inima lui era tot atât de înflăcărată pentru cauza românească, ca și pe muntele Șaua Popii. În temnițele maghiare a suferit toate neajunsurile cu resemnare, știind c'odată ș'odată se va răsbuna de toate aceste amaruri. Acest moment avea să se ivească în curând!

La începutul anului 1917, Moraru e repartizat de regiment în al 36-lea transport, care pornește pe frontul italian. După zile întregi de călătorie cu trenul, ajunge în gara *Reana del Roiale* din regiunea *Udine* lângă râul *Tagliamento*. Moraru era trecut la bucătărie.

După puțin timp trece în localitățile *Pagnacco*, *Fagagna*, *Conegliano*, ajungând până în apropierea celebrului râu *Piave*, unde, în 1918, avea să se întâmple marea catastrofă a armatei austro-ungare.

Moraru stă pe frontul italian până după crâncenele lupte din regiunea *Montello* (pe *Piave*) unde „viteji“ Unguri pierd 4 regimente.

Divizia 35, în care era și Moraru, fiind ciopârțită de Italiani, e retrasă și trimisă pe frontul francez.

Pe frontul francez dela Verdun.

Călătoria cu trenul, din Italia până pe frontul francez a durat vr'o 8 zile. Soldații nu știau încotro sunt duși. Aveai impresia că-s niște vite pornite spre abator. Cu toții erau deprimați și abătuți. Pe fețele lor supte, nu puteai desprinde o urmă cât de mică de entuziasm. Simțeau și ei că idealul pentru care luptă de ani de zile, era fals.

Ajung în gara *Lintz*, unde sunt predați în seama Nemților. Aceștia îi duc pe frontul francez în *Conflans* din apropierea formidabilei cetăți *Verdun*, pe care Nemții îngâmfați, se străduiau de ani de zile s'o cucerească, dar fără cel mai mic rezultat, căci sufletul francez era invincibil. Mortierele germane nu puteau sparge uriașul dig de apărare pe care glorioasa Franță l-a ridicat la porțile Parisului.

Moraru, îndată ce se vede pe frontul francez dela Verdun, concepe un îndrăzneț plan de dezertare, hotărât să se răsbune de toate persecuțiile îndurate din partea Ungurilor. Această desertare voia însă să fie cu folos pentru Francezi, cărora intenționa să le destăinuiească secrete militare de mare importanță. De-accia, zi de zi, el spionează toate pozițiile și mișcărilor Nemților și Ungurilor, precum și, moralul și numărul lor. Cu spiritul său viu și îndrăzneț, susținut de o inimă mereu caldă și pornită spre avânt, Moraru reușește să-și ducă cu succes la îndeplinire acest plan.

Dându-și însă seama, că numai ca soldat simplu nu va putea juca nici un rol și deci nu-și va putea pune planul în aplicare, într'o bună zi se hotărăște să se avanseze singur la gradul de caporal, căci Ungurii nici gând n'aveau să-l avanseze. Cumpără deci dela un soldat patru steluțe, pe cari și le coase, două de-o parte și două de altă parte a gulerului dela tunică. Astfel ajunge Moraru, caporal în armata austro-ungară! Natural, că nimeni nu-l suspecta de această

subită avansare, deoarece adus pe frontul francez, el e mutat la o altă unitate, la Reg. 62 Inf. unde nu era cunoscut de nimeni. Afară de aceea cunoștia la perfecție instrucția.

I se dă grupa în primire, în care se găseau 5 Români, 1 Sârb, și 2 Unguri, cărora în curând le câștigă încrederea, atât de necesară scopului urmărit. Prin purtarea sa ireproșabilă își câștigă și simpatia superiorilor, cari îndată ce ajung în prima linie a frontului, îi încredințează lui Moraru un post de pază înaintat: postul Nr. 6, unde se instalează cu întregul grup.

În grupa sa avea și pe sârbul *Țotin Petru*, intelectual, cu care ține câteva consfătuiri secrete asupra planului de dezertare la Francezi.

Într'o noapte își pune planul în aplicare. Găsind pe unul din cei doi soldați Unguri dormind în post, îl trezește și-l convinge prin sugestie, că'n acel moment Francezii au făcut prizonieri pe cei din postul Nr. 5, care se găsea în apropiere. Buimăcit, soldatul ungar, aleargă — trimis de Moraru — în ascunzătoarea subterană unde se aflau ceilalți soldați ai postului Nr. 6. Le spune acestora cu groază, că el a văzut cu ochii săi cum Francezii au luat prizonieri pe cei din postul Nr. 5. Le comunică ordinul „caporalului“ Moraru de-ași strânge cu toții, tot ce au și de-a ieși afară, căci se găsesc într'o situație critică. Aleargă cu toții afară. Moraru, folosindu-se de naivitatea și de panica soldatului Ungur, le comunică acestora pretinsul raport primit dela santinela din post, asupra soartei postului Nr. 5. Li convinge că momentul fiind dificil, fiecare să-și caute un nou adăpost. În post îl lasă numai pe sârbul *Țotin Petru*. El împreună cu ceilalți înaintează înspre rețelele de sârmă ghimpată ale Francezilor. Se adăpostesc în niște găuri, făcute de grenade. În acest timp sosește în inspecție Comandantul Plutonului, sergentul instructor *Ioan Șuteu*, român și acesta din regiunea Bistriței, care dând de Sârbul din post, rămâne surprins de lipsa celorlalți. Sârbul nostru, îl trimite pe sergentul Șuteu la Moraru, care se afla la o mică depărtare de acel loc. Moraru repede informează pe inspectorul de posturi, asupra celor întâmplate. De-oarece acesta din urmă a venit înspre Moraru descoperit și în picioare — neștiind care e situația reală a posturilor — e observat de Francezi, cari se aflau la o depărtare numai de vre-o sută de metrii. Unul dintre Francezi, având în mână dreaptă o granată, se ridică în picioare pe marginea tranșeului și strigă puternic în limba frumoasă a lui Mollier: „*Allo, allo, viens ici monsieur*“ (Alo, alo, vino aici domnule). Deoarece Francezii prin poziția lor mai înaltă, dominau mica unitate a lui Moraru, aceasta nemaiputându-se retrage, e silită să ridice mâinile în sus. Invitația amabilă a Francezului cu granata a fost irezistibilă pentru postul Nr. 6 al armatei austro-ungare.

Moraru, viteazul voluntar, ajunge cu camarazii săi și cu sergentul Șuteu, prizonier la Francezi. Era pe deplin satisfăcut, căci planul său, țesut cu atâta măiestrie, l-a dus la bun sfârșit. Acum putea să se răsbune pe Unguri și pe Nemți. Dar se și răsbună!

In Franța.

Ajuns la Francezi, Moraru caută mai întâi un interpret care să cunoască limba română. Se prezintă un tânăr sub-17, care cunoștea la perfecție limba noastră. În mod discret, Moraru îi spune acestuia că dorește să se despartă de ceilalți soldați cu cari a căzut prizonier, pentru a-i putea descrie, în toată libertatea, situația în care se găsește armata austro-ungară din acel raion.

La moment i se îndeplinește dorința. E îmbrăcat într-o uniformă americană și le istorisește Francezilor în mod amănunțit și sincer starea deplorabilă și demoralizatoare a armatei austro-ungare. Le face cunoscut că din cauza lipsei de hrană, soldații au trebuit să-și ducă caii într-o pădure la iarbă, unde i-au pierdut, astfel că artileria lor a rămas fără cai. Din această cauză soldații austrieci și unguri, pentru a-și putea transporta cu vagonetele pe front piesele tunurilor demontate, au cerut dela Nemți să le deie material pentru a construi o linie mică de fier. În acel moment Austriecii chiar lucrau la trasarea liniei. Moraru le mai arată Francezilor cuiburile de mitraliere ale Austriecilor precum și punctul în care se găsesse 4 tunuri rămase dela Nemți. Le istorisește că soldații austro-ungari sunt complect demoralizați. Cu un cuvânt, Moraru le dă toate informațiile cari le pot fi utile pentru un atac prin surprindere împotriva trupelor austro-ungare și germane.

Ca primă încercare și pentru a se convinge de adevărul celor spuse de Moraru, Francezii încearcă cu tirul artileriei pozițiile dușmane, cari însă nu răspund. Aceasta era o deplină dovadă că toate informațiunile date de Moraru erau exacte.

În ziua următoare, Francezii se hotărâse să pornească un viguros atac asupra pozițiilor inamice în pădurea *Duaumont*. Fără mari sacrificii ei înaintază pe o distanță de 32 km., cucerind mai multe localități, printre cari și Conflansul ce constituia un important nod de cale ferată pentru Germani (Iulie 1917). Francezii fac o mulțime de prizonieri și captуреază mult material de războiu.

Succesul acesta a provocat un mare entuziasm printre trupele franceze. Rezervele lor, cari n'au mai fost obligate să intervină în lupte, deoarece succesul a fost obținut de primele trupe pornite la atac, înconjoară pe Moraru și-i fac

acestui a o manifestație impunătoare, căci ca un curent electric mersese vestea printre unitățile franceze din acel sector de bravura făcută de un soldat român. Ei îl înconjoară cu drag și începură să strige delirant: „*Vive la Roumanie!*“ (Trăiască România!). Bravul nostru erou primește dela camarazii săi Francezi, o mulțime de cadouri. Fiecare voia, să-și exprime sentimentele de dragoste față de Români, dându-i câte un obiect. Un căpitan își desprinde dela mână ceasul de argint — singurul obiect scump, pe care-l avea în acel moment asupra sa — și-l dă lui Moraru.

Aceste manifestațiuni de simpatie și recunoștință față de voluntarul Teofil Moraru, sigur că nu erau cătuși de puțin exagerate. Ele erau perfect îndreptățite. Serviciile aduse de el erau mari. După afirmațiunile multor soldați francezi, datorită informațiunilor bogate și precise ale lui Moraru, armata franceză a putut recuceri locuri pentru cari, timp de 2 ani, armatele beligerante au pierdut peste 200 de mii de oameni. Importanța serviciilor aduse de Moraru armatei franceze, reiese și din Brevetele acordate acestuia. Francezii l-au onorat cu 3 mari decorațiuni și l-au citat, prin ordin de zi, pe întreaga armată.

Iată decorațiile acordate voluntarului Teofil Moraru:

1. „*Medalia Militară*“ (Decretul Nr. 3511 din 6 Iulie 1917).
2. „*Crucea de războiul cu palmie*“ (Decorație pe armata franceză (Nr. 2512).
3. „*Medalia de Onoare de argint cu spade*“ (31 Martie 1920).

Pentru edificare, publicăm mai jos còpiile Brevetelor primite de Moraru dela Francezi:

Copie

REPUBLIQUE FRANCAISE

Medaille Militaire

Valeur

Discipline

Au nom du Président de la Republique.

Le grand Chancelier de l'Ordre National de la Légion d'honneur a délivre le présent Brevet à M. *Moraru Teofil* Sergent au 80-me Régiment d'Infanterie de l'Armée Roumaine.

Décore de la Médaille Militaire par décret du 6 Juillet 1917.

Paris le 6 Juillet 1917.

Vu, vérifié scellé et enregistré Nr. 3511.

Le Chef de 1-er Bureau

(ss) Indescifrabil

G-ral (ss) Indescifrabil

cite A L'ORDRE DE L'ARMEE

Le soldat *Moraru Teofil* du 80-ème Regiment d'Infanterie.
„S'est distingué dans toutes les actions auxquelles il a pris part au concurs de la campagne (1916—1918) par un courage, une bravoure et une manière de service dignes d'éloges“.

Le general Claudel
Commandant prov. l'armée du Danube
signe: CLAUDEL

Par Ampliation
Le chef d'Etat Major
(ss) Indescifrabil

(Armata dela Dunăre. Statul Major. Biroul Personalului Nr. 4978/P. C. G. A. D. 2 August 1919. EXTRAS DIN ORDINUL GENERAL. Generalul Claudel. Comandantul Provizoriu al Armatei dela Dunăre citează cu ORDIN PE ARMATA soldatul *Moraru Teofil* din Regimentul 80 Infanterie. „S'a distins în toate acțiunile la cari a luat parte în cursul campaniei (1916—1918) cu curaj, bravură și purtare, demne de laudă“. Din ordin. Șeful Statului Major (ss) Indescifrabil. Generalul Claudel Comandantul prov. al Armatei dela Dunăre. Semnat: *Claudel*).

După strălucitul succes obținut de Francezi în regiunea localității *Conflans*, prizonierii austro-ungari, făcuți cu acest prilej, sunt concentrați în lagăre de câmp, unde Moraru e însărcinat cu selecționarea elementelor românești dintre Unguri și Nemți. Românii sunt trimiși apoi în lagăre separate, unde s'au bucurat de-un tratament bun. Moraru vizitează lagărele din *Saint Didier*, *Saint Etiène* și *Orleans*. În Orleans stă 9 luni de zile. Francezii, aflând că e agricultor, îi propun lui Moraru să rămâie definitiv în Franța unde, pentru meritele sale, va fi împroprietărit cu o fermă frumoasă. Moraru le mulțumește dar refuză, deoarece dragostea pentru Patrie și Neamul românesc era prea mare în inima sa.

Reintoarcerea în Patrie.

În luna Maiu 1919, sosește în lagărul de prizonieri români din Orleans, maiorul *Giurcăneanu* din armata română, pentru a lua dispoziții de repatriere a prizonierilor de războiu. În Iunie, Moraru pornește spre Patrie, împreună cu alți 500 de prizonieri români ardeleni, toți îmbrăcați în uniforme franceze. Moraru e însărcinat de maiorul *Giurcăneanu* cu supravegherea. Ajung în gara *Lyon*, apoi în marile port mediteranean *Marsilia*. Aici așteaptă sosirea vaporului româ-

nesc „*Impăratul Traian*“, care avea să-i ducă spre melegurile sfinte ale României întregite. După 10 zile marele vapor își face apariția în port, primit, de sutele de Români, cu urale.

La plecarea vaporului „*Impăratul Traian*“, Francezii aclamă România Mare, iar Românii aclamă Franța eternă și invincibilă. Uralele și dintr'o parte și din alta se'mpletesc duioase și impresionante spre Cer. Ele sunt o puternică dovadă de trăinicia legăturilor indisolubile și eterne ale celor două popoare latine, cari au luptat ș'au suferit atât de mult, dar cari prin efortări uriașe au reușit, în cele din urmă, să doboare la pământ hidra teutonă cu 12 capete care într'un timp amenința lumea și care și azi vrea să ridice capul.

Vaporul „*Impăratul Traian*“ se oprește în drum în frumosul port italian, *Neapole*, pe care-l vizitează. În Grecia vizitează orașele *Pireu* și *Athina*. Se oprește și la *Constantinopol*, pe care de-asemena il vizitează.

După 12 zile de călătorie pe *Marea Mediterană*, pe *Marea Egeică* și pe *Marea Neagră*, voluntarul Teofil Moraru sosește în portul Constanța (Iulie 1919), revăzându-și frumoasele plaiuri ale Patriei întregite.

Pieptul său e plin de decorațiuni franceze. Ele sunt mărturie vie, de vitejia și vrednicia românească. Românul pe ori unde se duce, se afirmă prin însușirile sale frumoase, cu cari l-a înzestrat Dumnezeu. Voluntarul Teofil Moraru face parte dintre acești fericiți muritori, cari ne onorează Neamul.

Din Constanța, Moraru vine cu acelaș vapor în portul Galați, de unde cu trenul pleacă la *Făgăraș*. Aici face câteva zile carantină, după cari e demobilizat și trimis la vatră.

Pleacă la *Șeica Mare* să-și revadă soția și apoi la *București*, unde bătrâna sa mamă îl aștepta de mult să vie și să-l îmbrățișeze. Auzise și ea de vitejiile feciorului ei drag și dorea să-l mai vadă.

După câtva timp, Moraru vine împreună cu soția la București. Se prezintă la Reg. 80 Inf. și intră în Oct. 1919 în serviciu, ca ușier, la biblioteca Min. de Domenii. În 1920 trece la Min. de Industrie și Comerț la Direcția Statisticii, unde servește și azi.

În Oct. 1919, marele Rege **Ferdinand I**, îl cheamă pe vrednicul său ostaș voluntar Teofil Moraru la Palatul Regal din Calea Victoriei pentru a-l decora. După-ce Moraru, trecuse mai întâi pe la Regiment pentru a se îmbrăca în haine militare, se prezintă la Palat, având pe piept și decorațiile franceze. Regele când îl vede rămâne plăcut impresionat de sănătatea fizică și morală a oșteanului său, pe pieptul căruia strălucneau decorații streine atât de înalte. Rămâne și mai impresionat când află dela el motivele pentru cari Republica

Franceză i-a făcut atâta cinste. Viteazul Rege îl bate pe Moraru cu sabia pe spate și-i adresează următoarele cuvinte: „*Pentru-că dumneata ai știut să te porți în marele războiu, atât de brav, Țara te recunoaște cu cea mai înaltă distincție ce o are pentru gradele inferioare*“. După aceea, cu mâna Sa proprie, Regele atârnă de pieptul eroului voluntar „*Virtutea Militară de Războiu, clasa I*“. (Vezi copia Brevetului No. 602 din 13 Ianuarie 1917, la pagina 16. Originalul Brevetului e scris de mâna Regelui Ferdinand I).

M. S. REGELE CAROL II, stând de vorbă cu Teofil Moraru, pe care-l decorează (1932, la Arenele Romane).

Moraru primind dela Regele României o decorațiune atât de înaltă, plin de demnitate și curaj îi face acestuia următoarea urare: „*Să trăiești Majestate! V'asigur că și de-acum înainte, până la ultima mea picătură de sânge, voi fi alături de Tron, Patrie și Neam!*“

În ziua de 8 Iunie 1932 (ziua Restaurației) M. S. Regele Carol II, în dorința de-a răsplăti faptele de vitejie ale voluntarilor români ardeleni, invită la Arenele Romane pe voluntarii aflători în Capitală, pentru a-i decora cu „*Medalia Ferdinand I*. La această frumoasă și neuitată manifestație, participă și *Măria Sa Marele Voevod de Alba Iulia, Mihaiu,*

împreună cu ofițeri superiori, precum și un grup de câteva sute de voluntari în frunte cu vrednicul președinte al Uniunii Foștilor Voluntari Ardeleni, Despărțământul București, d. Dr. Ioan Drăghiciu, avocat.

*Voluntarul Teofil Moraru
(fotografie din 1932)*

La această solemnitate participă și Teofil Moraru. Prin fața M. S. Regelui se perindă toți voluntarii. Ajunge la rând și Moraru. Regele se întreține cu el câteva minute. Ii cere să-I istorisească episoadele de războiu pentru cari poartă pe piept decorații atât de mari. Moraru în poziție de drepti, tânăr în mișcări ca unul de 25 de ani, deși avea 53, cu privirea ținută în ochii iubitelui nostru Rege, istorisește Acestuia, pe scurt, toate luptele și greutățile prin cari a trecut cu succes. Majestatea Sa, ascultându-l cu bunăvoință și viu interes, îi mulțumește pentru purtarea din războiu și-i în-

mănează decorația „*Medalia Ferdinand I*”. (Brevetul No. 1672 din 8 Iunie 1932). Moraru mulțumește și-L asigură pe M. S. că și azi ca și ieri, va fi strajă neadormită a Tronului și a Patriei întregite.

Teofil Moraru locuște cu chirie pe Str. Elisei 6, unde și-a instalat un frumos atelier de tâmplărie. Din tinerețe a învățat singur această meserie. Lucrează pentru el tot ceiace-i trebuie pentru casă: dulapuri, mese, scaune, etc.

Orî voinic cât un munte, frumos, cu ochii ageri de vultur, voluntarul Teofil Moraru e înzestrat și cu frumoase calități sufletești. E bun cu toată lumea. Nu e'n stare să facă cuiva vr'un rău. Deaceia cred c'acest om nici nu are dușmani. Vorbește atât de frumos și cu atâta sentiment, încât atunci când îți istorisește din amintirile răsboiului nu te mai saturi ascultându-l. E o adevărată comoară a răsboiului nostru sfânt!

În timpul răsboiului unității noastre naționale, a luptat ca un erou. Faptele sale de vitejie de pe muntele Șaua Popii și serviciile prețioase aduse la Verdun aliatei noastre Franțe, sunt o deplină dovadă, de curajul și credința în victoria finală cu care acest fiu de țaran a luptat până la sfârșit.

Nu cunosc alt voluntar fiu de plugar, care ca și Moraru să fi primit din partea Franței decorații atât de înalte și care să fi fost decorat de cei doi Regi ai României, Ferdinand I și Carol II.

Faptele sale frumoase vor trăi deapururi în amintirea generațiilor viitoare. Când goarna de alarmă va chema fiii României sub arme, cu toții să alerge și să apere hotarele Țării, pe cari le-au fixat definitiv și pe veci, eroii, cari ca și Moraru, au luptat cu atâta elan și cu atâta abnegație.

*
**

Voluntarul Teofil Moraru, cum am spus, locuște cu chirie la București, împreună cu soția sa, într'o căsuță modestă, căci cu salariul de aproape 2000 de lei lunar, de-abea poate trăi în vremurile grele de azi.

În sătisorul lui drag, Bunești, are o gospodărie frumoasă. Aici se va retrage el peste un an doi, când va trece la pensie. Copii nu are.

Voluntarul Moraru mai are două surori: *Maria Luca Ionescu*, proprietară în București și *Rafira (Florica) I. Fruman*, proprietară și negustoreasă tot la București.

Dinspre mamă are două surori și doi frați: *Victoria I. Cloștorfean* birjăreasă la București, *Elisabeta I. Vaida* în serviciu la C. F. R. București, și *Ioan și Nicolae Călburean*, ambii plugari în comuna *Dacia (Ștena)* jud. Târnava Mare. Un alt frate dinspre mamă, *Vasile Călburean*, care a luptat în timpul răsboiului în Reg. 2 Inf. Brașov și care în Galiția

fiind prins de Ruși, e dus în Siberia în orașul Irkuzk, unde în 1918 moare.

Moraru e membru fondator al „Asociației Virtutea Militară de Războiu“ din București și purtătorul drapelului acestei asociații, precum și membru fondator al „Uniunii Foștilor Voluntari Ardeleni“, Despărțământul București.

E mulțumit în sufletul său că și-a făcut, în timpuri grele, pe deplin datoria față de Patrie. Are o singură dorință ca ceiace generația războiului a realizat cu atâtea jertfe de sânge, să se păstreze pe veci. România Mare să trăiască de-apururi glorioasă și neînfrântă. Dorința lui e și a noastră a tuturor! Bunurile moștenite nu se vor pierde niciodată, căci poporul român oricând va găsi în el energie suficientă pentru a pune la respect pe cei cari ar lăcomi la un metru pătrat, din pământul sfânt al Patriei întregite!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din ediția acestei cărți s'au tipărit 100

exemplare pe hârtie velină.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De acelaș autor :

Cărți apărute :

1. **Obiceiuri de nuntă din județul Hunedoara.** București, 1929 (epuizat).
2. **Floricele din jurul Cohalmului.** — Poezii populare din Ardeal. — București, 1929 (epuizat).

In curând va apare :

3. **Doinele Paloșului.**

In curs de pregătire :

4. **Elementul românesc din regiunea Cohalmului stabilit în București.**
5. **Monografia comunelor din plasa Rupea-Cohalm, jud. Târnava Mare.**

PREȚUL : LEI 40.—

